

NOORD-BRABANT IN „OUD BELGIË”

Ondanks de talrijke opgravingen, die de laatste jaren in Noord-Brabant plaats vonden, is tot nu toe weinig gepubliceerd over de resultaten van dit onderzoek.

Nog minder kan men zeggen, dat de rijke Noordbrabantse praehistorie is beschouwd in verband met de praehistorische gegevens die van elders uit West- en Centraal-Europa bekend zijn.

Slechts bij uitzondering werden de vroegere, schaarse Noordbrabantse vondsten vergeleken bij de cultuurvormen die elders tot rijke bloei kwamen. Deze vergelijkingen hadden dan slechts betrekking op een bepaalde periode of een bijzonder type van aardewerk, wapen of begrafenisrite. Een volledige vergelijking vanaf de oudste periode tot aan het begin der „geschreven geschiedenis” met de culturen der naaste en verdere omgeving is niet bekend en was ook slechts in geringe mate mogelijk, omdat de resultaten van de laatste opgravingen nog steeds zeer onvolledig zijn gepubliceerd.

Behalve deze moeilijkheid is er nog een andere. Een overzicht der Nederlandse praehistorie heeft namelijk altijd te kampen met het bezwaar, dat de gebieden boven en beneden de grote rivieren geen gesloten eenheid vormen. Noord-Brabant heeft in de praehistorie een veel nauwer contact gehad met het Noordelijk gedeelte van België. Daar komt nog bij, dat een zeer groot gedeelte der Noordbrabantse vondsten in België zijn terecht gekomen. De officiële opgravingen der laatste 25 jaar hebben hun vondsten wel ondergebracht in het Rijksmuseum te Leiden of het Provinciaal Museum te 's Hertogenbosch, maar de grootste helft der vroegere vondsten zijn ofwel verhuisd naar de musea van Brussel, Turnhout en Antwerpen of verdwenen bij Belgische particulieren.

Hieruit volgt reeds, dat een overzicht van Noord-Brabants praehistorie het best kan gegeven worden door een deskundige, die behalve hier ook in het Noordelijk gedeelte van België goed thuis is.

Een overzicht van de Noordbrabantse praehistorie is niet mogelijk zonder het Noorden van België hierbij te betrekken. Omgekeerd kan een overzicht van de Belgische praehistorie het niet stellen zonder Noord-Brabant in dit geheel op te nemen.

Zulk een overzicht is er nu gekomen ¹⁾. Dr. M. E. MARIËN, verbonden aan het Jubelpark-Museum te Brussel publiceerde onlangs zijn prachtig verzorgde uitgave „Oud België”.

Hij behandelt hierin slechts een gedeelte van de praehistorie, namelijk vanaf de eerste landbouwers tot aan de komst van Caesar, dus vanaf het begin van het Neolithicum (pl.m. 2500 v. Chr.) tot het begin onzer jaar-

¹⁾ Dr. M. E. MARIËN, Oud België, van de eerste landbouwers tot de komst van Caesar. De Sikkel, Antwerpen. (M. Nijhoff, 's Gravenhage).

telling. Dit is voor ons echter juist het voornaamste gedeelte van de praehistorie, omdat met het begin van de landbouw ook pas van vaste nederzettingen kan worden gesproken, dus ook van de „bewoningsgeschiedenis” der streek.

In dit overzicht van de praehistorie van België behandelt Dr. Mariën Noord-Brabant zeer uitvoerig en beschouwt het terecht als één geheel vormend met een deel van België.

De veranderingen die in de verschillende tijdvakken der praehistorie opvallen, worden door Dr. Mariën voortdurend getoetst aan de grote omwentelingen en de verschillende bloeiperioden, die elders in Europa en rond de Middellandse Zee zijn te constateren. Zo wordt ook de ontwikkeling van het laatste millennium vóór onze jaartelling regelmatig gesynchroniseerd met de schriftelijke teksten die uit de grote cultuurcentra rond de Middellandse Zee tot ons zijn gekomen.

De 500 bladzijden tellende tekst wordt verduidelijkt door ongeveer 400 tekeningen, foto's en overzichtskaarten. Vooral deze laatste geven een goed inzicht in de richtingen, waarin de verschillende praehistorische cultuurstromingen zich hebben bewogen. Bij de tekeningen en foto's is ook het Noordbrabantse materiaal zeer rijk vertegenwoordigd, in elk geval veel beter dan tot nu toe in een Nederlands overzicht is geschied.

Voorlopig kan dit boek van Dr. Mariën dan ook als het standaardwerk niet alleen van België, maar ook van Noord-Brabant worden beschouwd.

Natuurlijk verschijnt geen enkel werk over de praehistorie, of het is reeds verouderd, zodra het verschijnt. De voortdurende opgravingen eisen een telkens opnieuw aanvullen en geven soms onverwacht het inzicht, dat een vroeger afgerond cultuurgebied plotseling tot andere streken moet worden uitgebreid.

Hierdoor is het te verklaren, dat Dr. Mariën ons geen duidelijke verklaring geeft van het onderscheid dat hij maakt tussen de „Noordelijke urnenecropolen” van N.O. Nederland en de urnenvelden in het Zuiden van ons land. Juist enige urntypen, die hij als kenmerkend voor het Noorden opgeeft en waarmee hij het verschil wil aantonen, komen in groot aantal of zelfs nog talrijker voor in de urnenvelden van Knegsel, Best, Riethoven, Valkenswaard, enz.

Bovendien wordt de verspreiding van de zogenaamde „Deverel-groep” in Noord-Brabant al te zeer beperkt tot het gebied van Tilburg, Goirle, Alphen, Turnhout, terwijl Bergeijk, Riethoven, Hooge Mierde, Knegsel, Oerle en andere plaatsen op dit gebied evenzeer hun sporen hebben achtergelaten. De scheidingslijn (Tilburg-Goirle-Turnhout) die hij aangeeft tussen de Deverel-groep en de urnenvelden-cultuur is speciaal wat de eerste betreft dan ook foutief. Overigens zou deze scheidingslijn eer in tijd moeten worden getrokken dan in plaats. Het feit, dat de Deverelurnen bijna altijd in de

bronstijdgrafheuvel worden aangetroffen, maar nooit in de heuveltjes der kringgrepuurnenvelden is reeds een aanwijzing, dat de Deverelurnen tot een oudere periode behoren.

Afgezien van deze kleine onvolledigheden, die voor Noord-Brabant echter van belang zijn, geeft het werk van Dr. Mariën ons een prachtig overzicht van deze 25 eeuwen, die aan het begin onzer jaartelling voorafgaan. Want niet alleen is Noord-Brabant hierin goed vertegenwoordigd, maar ook wordt een goed beeld gegeven van de betrekkingen, die met de naaste omgeving werden onderhouden.

Bovendien is dit werk van Dr. Mariën niet alleen wetenschappelijk verantwoord, maar ook wordt dit overzicht der praehistorie op zo'n smakelijke wijze opgediend, dat ook zij die niet op dit terrein zijn gespecialiseerd met belangstelling en verwondering zullen kennis nemen van de reeds gevorderde beschaving en de technische prestaties van de praehistorische mens. Zo geeft de beschrijving van de vuursteenmijnbouw ons een duidelijk beeld van de manier, waarop deze grondstof voor wapens en gereedschappen soms langs diepe schachten uit de krijtlagen werden losgekapt, hoe de ruwe blokken silex verder werden afgespleten en bewerkt om daarna als half fabrikaat ofwel als volledig afgewerkt product tot in veraf gelegen streken te worden verhandeld.

Naast deze industrie wordt ook de landbouw reeds beoefend en uit allerlei gegevens wordt een betrekkelijk nauwkeurig beeld gegeven van de producten, die werden verbouwd en de diersoorten die in dienst van de mens stonden.

Veel lezers zullen verbaasd zijn over de prestaties, die de megalithbouwers leverden, door met hun eenvoudige hulpmiddelen geweldige stenen te vervoeren en monumenten op te richten. Een der menhirs in Bretagne geeft met zijn hoogte van 21 meter en zijn gewicht van 347 ton wel een frapperend beeld van de technische prestaties dezer megalithbouwers. De krijgshaftige bekerlieden met hun stenen strijdhamers worden op hun tochten gevolgd. Hun vuurstenen dolken, aardewerk, bijenkorfgraven en strijdhamers vinden we ook, hoewel nog sporadisch, in Brabant terug. Deze vondsten zijn echter slechts uit onderzoekingen der laatste jaren bekend geworden en Dr. Mariën noemt dan ook alleen een grafheuvel met beker te Schayk. (cf. Brab. Heem I 71).

Tijdens de vroege- en middenbronstijd wordt ook Noord-Brabant volledig in de belangstelling geplaatst. Speciaal aan de paalkransheuvels in onze provincie zijn vele bladzijden gewijd. De verspreidingskaart der paalkrans- en ringwalheuvels is onvolledig, maar legt toch reeds een opvallende nadruk op deze bloeitijd onzer Noordbrabantse Kempen.

De ontwikkeling der bronzen wapens wordt uitvoerig behandeld, zowel wat betreft de techniek van het gieten, de samenstelling van het brons, de

ontwikkeling van het model als de verspreiding over geheel Europa.

De late bronstijd wordt gekenmerkt door de Lausitzer- en Urnenveldenculturen. Ook hier geeft een overzichtskaart van Centraal- en West-Europa een beeld van de invloed, die deze culturen in de late bronstijd hebben uitgeoefend.

Om echter aan deze Lausitz-cultuur de invoering der lijkverbranding ook in Noord-Brabant toe te schrijven is een nog al gewaagde bewering. Immers zoals Dr. Mariën schrijft, beginnen deze „Lausitz“-mensen omstreeks 1100 v. Chr. hun tocht via Silezië, Bohemen en Oostenrijk en beïnvloeden omstreeks 1000 de Zuidduitse heuvelgrafbouwers, die op hun beurt de volkstammen Rijnafwaarts met de nieuwe cultuur in aanraking brengen en daarmee de lijkverbranding en het bijzetten in urnen invoeren.

Wanneer we echter zien, dat de lijkverbranding zeker in de midden bronstijd reeds werd toegepast in onze paalkransheuvels, terwijl ook de bijzetting in de zogenaamde Deverelurnen tot een oudere periode moet gerekend worden, dan blijft van de Lausitz-invloed niet veel méér over dan een vormwijziging in de urnmodellen. Beter kan men daarom veronderstellen, dat de lijkverbranding tijdens de Middenbronstijd zich over Noord-Duitsland en Nederland heeft verspreid en daarbij misschien tegelijk zowel de bouwers der Nederlandse paalkransheuvels als de Lausitz-cultuurbrengers heeft beïnvloed. Langs een verre omweg komen zij dan veel later weer via de aardewerk-vormen met elkaar in contact.

Door dit verkeerde uitgangspunt geraakt Dr. Mariën dan ook tot zeer verwarde opvattingen over de Kempische urnenvelden. Zo zegt hij op blz. 248, dat de immigratie zeer gering is geweest. Vlak daarop schrijft hij, dat de nieuwgekomenen de as hunner doden in een urn begroeven onder een klein met kringgreep omgeven grafheuveltje en dat weldra in de gehele zandstreek van West-Falen af tot bij Riethoven, Bergeijk en Luyksgestel deze kleine groepjes heuvelgraven werden aangetroffen.

Op de volgende bladzijde schrijft hij, dat bijgaven zeldzaam zijn en geeft dan als uitzondering o.a. de halssnoeren van Luyksgestel en Best. Dit bronzen halssnoer van Best werd echter gevonden in een zogenaamde Harpstedt-urn, die, afgezien van de tijdsperiode, tot een geheel andere cultuurinvloed behoort.

De volksstromingen in de ijzertijd van de Hallstatt-C-phase waren, voorzover het de landbouwers der Nederrijnse urnenvelden betrof, het gevolg van een stuwende beweging van uit het Oosten opdringende Germanenstammen. De urnenvelden cultuur breidt zich dan tot het Scheldegebied uit, maar verliest Oostelijk van de Rijn veel terrein.

Sporadisch kwamen in die tijd ook veroveraars uit het Zuiden Noord-Brabant binnenvallen. Deze Hallstatt-krijgers die gewapend met grote slagzwaarden vanuit Noord-Oost-Frankrijk strooptochten naar het Noorden

ondernamen, hebben in Oss een monumentaal gedenkteken nagelaten in de vorm van een grote grafheuvel, waarin waarschijnlijk een der aanvoerders werd begraven tezamen met zijn groot slagzwaard en een bronzen situla.

Wat betreft de vroege La-Tène-tijd is voor Noord-Brabant vooral de Marne-cultuur van belang, die speciaal in Baarle-Nassau, Alphen, Riel en Strijbeek haar invloed op de urnmodellen laat zien, hoewel ook meer naar het Oosten die Marne invloed sporadisch merkbaar is. Voor iemand, die beter in geschiedenis dan in praehistorie thuis is, moet ook het laatste hoofdstuk zeer interessant zijn, omdat hierin de toestanden worden behandeld, zoals die ook nog ten tijde van Caesar bestonden, waardoor de praehistorie op vele punten in contact komt met geschreven bronnen.

De cultuurresten uit deze laatste periode vóór het begin onzer jaartelling kunnen hierdoor worden toegeschreven aan met name bekende volksstammen. Bovendien weet Dr. Mariën begrijpelijk te maken, waarom Caesar de Keltische Nerviërs voor Germanen aanzag. Deze stam was met andere, die Noord-Frankrijk hadden bezet pas enige tientallen jaren te voren van over de Rijn de Belgische gewesten komen bezetten, waarbij de autochthone bevolking als vazallen of clientes werden onderworpen. Hun komst van over de Rijn, nog zo kort geleden, heeft Caesar waarschijnlijk doen veronderstellen, dat deze Nerviërs Germanen waren. Daar komt nog bij, dat de Germanen en Kelten in die tijd voor vreemden moeilijk van elkaar waren te onderscheiden.

Door talrijke opgravingen en vondsten konden dikwijls de gegevens van Caesar op hun betrouwbaarheid worden getoetst.

Voor Noord-Brabant van belang is de duidelijke beschrijving door Dr. Mariën van de levensomstandigheden der Menapiërs, die hier reeds eeuwen lang veilig achter hun bossen en moerassen bijna ongestoord hun oude levenswijze konden voortzetten.

Hun veiligheid zal gedeeltelijk ook wel het gevolg zijn geweest van de schrale grond, die voor eventuele invallers geen bloedige verovering waard was.

Met een overzicht van enige restanten der Keltische taal in rivier- en plaatsnamen besluit Dr. Mariën zijn boeiende en gedetailleerde beschrijving van de Belgische praehistorie, die veel meer omvat dan in het bovenstaande is vermeld, omdat hier hoofdzakelijk de nadruk is gelegd op die gedeelten, welke voor de kennis van onze Noordbrabantse praehistorie van belang zijn.

GERRIT BEEX.